

Vesna Maričić

Džordža Vašingtona 30, RS–11000 Beograd
vvesnamari@yahoo.com

Transhumani projekt čovjeka kod Houellebecqa i Baudrillarda

Sažetak

Tekst raspravlja o pitanju mogućnosti ko-egzistencije čovjeka, životinje i kiborga. Prvi dio istraživanja zamišljen je kao propitivanje divlje, životinjske prirode čovjeka o kojoj govori Michel Houellebecq u djelu Elementarne čestice, s osvrtom na Baudrillardovu teoriju o svijetu kao nesavršenu zločinu. U drugom dijelu istraživanja propituje se ideja čovjeka kao transhumanog bića. Namjera mi je postaviti nekoliko hipoteza o suvremenim tendencijama u umjetničkim i drugim praksama o budućem čovjeku kao kiborgu.

Ključne riječi

čovjek, egzistencija, transhumanizam, kiborg

1. Uvod

Istraživanje raspravlja o pitanju egzistiranja čovjeka u svijetu iza humanih vrijednosti s obzirom na Houellebecqovu i Baudrillardovu misao. Tiče se promišljanja o egzistenciji koja, s jedne strane, uključuje životinjske osobine kao osnovne prerogative opstanka u zatečenom svijetu, a, s druge strane, uključuje mogućnost participiranja u svijetu u kojem će većinsku egzistenciju posjedovati kiborg sačinjen od elemenata i čovjeka (ljudske osobine) i stroja, otvarajući problem mogućnosti čovjekova opstanka u svijetu transhumanih vrijednosti. Promatrajući korpus problematiziranih aspekata ljudske egzistencije koji nam se otvaraju prilikom promišljanja o Houellebecqovim i Baudrillardovim tezama, posrednim putem dolazimo i do McLuhanove teorije medija. Da bismo bili u mogućnosti razumjeti neke od ključnih teza o posljedicama elektroničke revolucije, za koju je McLuhan pisao da je zaslužna za potpunu promjenu društvene sredine, a na koju su ukazivali Houellebecq i Baudrillard, nužno je pokušati razumjeti McLuhanove postavke o promjeni osjetilne ravnoteže kao posljedice sve većeg razvoja tehnologije, što je dalje vodilo prema nepovratnom preobražaju društva. McLuhan je u svojoj teoriji medija posljedice elektroničke revolucije objašnjavao pomoću razlikovanja egzistencijalnih uvjeta prehistorijskog čovjeka koji je pripadao oralno-plemenskom društvu i egzistencijalnih uvjeta civiliziranog čovjeka, to jest čovjeka koji obitava u svijetu potpuno promijenjene osjetilne ravnoteže. Za nas to predstavlja sasvim dobru osnovu procesa rasvjetljavanja polaznih pretpostavki Houellebecqove ideje o povlačenju demarkacijske linije između dva svijeta, opisane u knjizi *Elementarne čestice*.

McLuhan je u knjizi *Elektronski mediji i kraj kulture pismenosti*, priređenoj na osnovi iscrpnog intervjua koji je 1969. godine dao Ericu Nordenu, rekao da je plemenski čovjek, za razliku od civiliziranog čovjeka, prije pojave fonetskog pisma živio u harmoničnoj ravnoteži svih osjetila. Plemenski čovjek je, tvrdi McLuhan, svijet koji ga okružuje osjećao svim osjetilima podjednako: sluhom, mirisom, dodirom, ukusom i vidom.¹ Kako je došlo do promjene u osjetilnoj ravnoteži? Prema McLuhanovu mišljenju, postoje tri osnovna tehnološka otkrića na putu promjene osjetilne ravnoteže: fonetsko pismo, pokretni slog i otkriće telegrafa.² Prije otkrića fonetskog pisma, oralno-plemensko društvo živjelo je u svijetu u kojem su sva osjetila bila simultana i uravnotežena. Oralno-plemensko društvo za McLuhana predstavlja društvo usmene kulture u kojem uho ima sinestetički zadatak pobuditi osjetljivost, hiperosjećajnost i sveobuhvatnost u mreži plemenskog srodstva i međusobne zavisnosti, što na kraju rezultira uspostavljanjem međusobne harmonije svih pripadnika društva.

Pismenost je izbacila čovječanstvo iz oralno-plemenskog društva postepenim izoštravanjem i uvećavanjem uloge osjetila vida nauštrb ostalih osjetila. Fonetska pismenost prevela je organsku harmoniju i složenu sinesteziju plemenskog čovjeka u uniformni, povezani i vizualni modalitet, a što se u novonastalim okolnostima tretira kao norma »racionalnog« iskustva:

»Cjelovit čovjek postao je podijeljen, pismo je razbilo začarani krug i zvučnu magiju plemenskog svijeta i raznijelo čovječanstvo u skup specijaliziranih i fizički osiromašenih *pojedinaca* ili jedinki koje funkcioniraju u okviru linearnog vremena i euklidovskog prostora.«³

Tehnološka otkrića, od fonetskog pisma pa sve do računala, nisu ništa drugo doli puki produžeci čovjekovih sposobnosti i osjetila koja uzrokuju duboke i trajne promjene, kako unutar samog čovjeka, tako i u njegovom okruženju. Intenzivno produženje i proširenje organa, osjetila i funkcija ljudskog bića dovodi do toga da se u centralnom nervnom sustavu pokrene samoobrambeno umrtvljenje područja zahvaćenog novonastalim poticajima izvana, što pak za posljedicu ima izolaciju i anesteziiranje spomenutog područja, a s ciljem onemogućavanja svjesnog zapažanja svega onoga što se događa u svijetu u kojem se čovjek zatiče. McLuhan to intenzivno produženje osjetila uspoređuje s procesom koji se odvija u tijelu prilikom šoka ili nekog velikog stresa.⁴

Samohipnoza u slučaju elektroničkih medija pomaže čovjeku da u potpunosti bude nesvjestan psihičkih ili društvenih posljedica nove tehnologije koja preoblikuje staro okruženje i realizira sasvim novo koje potom postaje sveprožimajuće do te mjere da preobražavanje naše osjetilne ravnoteže za nas postaje nevidljivo.

»Ali usprkos našim samoobrambenim mehanizmima izbjegavanja, svijest o cjelokupnosti koju stvaraju elektronički mediji omogućava nam – čak nas zaista primorava – napipavati svjesnost nesvjesnog dok se krećemo k shvaćanju da je tehnologija produženje naših tijela.«⁵

Kada je plemenski čovjek postao fonetski pismen, njegovo apstraktno intelektualno razumijevanje svijeta počelo se poboljšavati i uvećavati, tvrdi McLuhan, ali veći dio njegova duboko emocionalnog, zajedničkog, obiteljskog osjećaja biva odsječen iz njegova odnosa s društvenim okruženjem. Određenjem društvene sredine samo posredstvom osjetila vida, zvuka i značenja prouzročilo je unutar retribalizirane plemenske zajednice duboke psihološke posljedice koje su imaginativni, emocionalni i osjetilni život plemenskog čovjeka znatno osiromašile.

»Izoštravajući i uvećavajući ulogu osjetila vida, fonetsko pismo umanjilo je značaj osjetila sluha, dodira, ukusa i mirisa, prožimajući diskontinuiranu kulturu plemenskog čovjeka i prevodeći njegovu organsku harmoniju i složenu sinesteziju u uniformni, povezani i vizualni modalitet koji i dalje smatramo normom *racionalnog* iskustva.«⁶

McLuhan je pokušavao objasniti da je utjecaj elektroničkih medija, ukoliko čovjek zapada u Narcisovu narkozu kao poseban oblik samohipnoze, utoliko istovjetan Midinu dodiru. Za McLuhana to znači da uvijek kada društvo razvije vlastito produženje, posredovano sve većim napretkom elektroničkih medija, dolazi do promjene svih njegovih drugih funkcija zbog prilagođavanja novom obliku. Za razliku od akustičnog prostora, koji je odlika oralno-plemenskog društva, otkrićem ponavljajućeg sloga i sve ubrzanijim razvojem tehnologije stvara se takozvani »racionalni«, slikovni i uniformni prostor obilježen zatvorenošću, sekvencijalnošću i neprekinutošću nauštrb bogate zvučnosti plemenske zemlje odjeka.

»Fonetski pismen čovjek počinje razmišljati na sekvencijalan, linearan način pomoću kojega kategorizira i klasificira podatke jer se znanje u doba fonetske pismenosti prenosilo u alfabetskome obliku, čime je postalo iscjepkano i lokalizirano u vidu raznovrsnih specijalizacija.«⁷

To je dovelo do podjela na različite funkcije, na društvene klase i nacije, zbog čega se znanje iz ogromnog bogatstva međudjelovanja svih osjetila iscjepkalo na lokalizirane specijalizacije. Nakon otkrića fonetskog pisma, uslijedilo je i otkriće tiskarskog stroja, što je omogućilo tiskanje i umnožavanje knjiga u neograničenom broju primjeraka.

Slog je, kao prototip svih strojeva, smatra McLuhan, osigurao primat vizualne jednostranosti u odnosu na osjetilnu raznovrsnost u oralno-plemenskom društvu i zapečatio sudbinu plemenskog čovjeka.⁸ Novi mediji uniformnog i ponovljivog sloga umnožavali su informacije u neograničenim količinama i ogromnom brzinom, što je osjetilu vida dalo potpunu prevlast nad ostalim osjetilima. Fonetska pismenost i tiskarski stroj zaslužni su za razvoj suvremene industrijalizacije. Theodor W. Adorno u svojoj knjizi *Estetička teorija* napisao je da je u vrijeme elektronike moguća umjetnička proizvodnja pomoću specifičnih proizvoda medija izvanumjetničkog porijekla. U doba suvremene industrijalizacije, nastavlja Adorno, »lako je uočiti kvalitativni skok između ruke koja crta životinju na zidu pećine i projektora koji omogućava da se na brojnim mjestima simultano pojave reprodukcije.«⁹ Adorno je zapisao da je u slučaju neposrednog promatranja crteža u pećini već sadržana mogućnost tehničkog postupka kojim će se odvojiti ono što je viđeno od subjektivnog akta gledanja. Na tom je tragu McLuhanova teza da se upravo kod primaoca poruka električnih medija napravi razlika između viđenoga i promatranoga, to

1
Maršal Mekluan [Marshall McLuhan], *Elektronski mediji i kraj kulture pismenosti*, preveo Miloš Trifunović, Karpos, Loznica 2012., str. 22.

2
Ibid., str. 28–29.

3
Ibid., str. 24.

4
Ibid., str. 17.

5
Ibid., str. 18.

6
Ibid., str. 24.

7
Ibid., str. 26.

8
Ibid., str. 28.

9
Teodor V. Adorno [Theodor W. Adorno], *Estetička teorija*, preveo Kasim Prohić, Nolit, Beograd 1979., str. 76.

jest da primalac ne postane puki konzument, nego da pokuša spoznati utjecaj novih tehnologija. Elektronički mediji, ističe McLuhan, neminovno mijenjaju odnos svih osjetila i time potiču na novo prilagođavanje i restrukturiranje svih vrijednosti i institucija. Shvatiti da su mediji samo poruka, a ne sadržaj, i jest glavna McLuhanova teza kojom je upozoravao na to da sadržaj nije nebitan, ali da nedvosmisleno ima podređen položaj u odnosu na poruku i da je za spoznavanje i djelovanje na utjecaj novih tehnologija najvažnije otkriti poruku.

2. Transhumanizam

U svojem tekstu »Transhumanizam, nauka budućnosti«¹⁰ Milan M. Ćirković, astrofizičar i astrobiolog, piše da je transhumanizam novi pristup u promišljanju o ljudskoj vrsti u sadašnjem obliku kakav se nikako ne smije zamisliti kao kraj evolucijskog procesa, nego isključivo kao njegov početak. Znanstvenici i mislioci transhumanističke orijentacije određivali su transhumanizam dvojako:

1. Kao intelektualni i kulturni pokret koji afirmira mogućnost i poželjnost sućinskog poboljšanja ljudske situacije primjenom razuma, posebice korištenjem tehnologije koja bi mogla usporiti ili eliminirati starenje i uvelike povećati ljudske intelektualne i psihološke sposobnosti;¹¹
2. kao istraživanje posljedica, obećanja i potencijalnih opasnosti korištenja znanosti, tehnologije, kreativnosti i drugih sredstava, a da bi se nadvladala temeljna ljudska ograničenja.¹²

Kao pojam, transhumanizam je formuliran 1957. godine u eseju »O ljudskom« autora Juliana Huxleyja, jednog od najvažnijih biologa 20. stoljeća i autora *Moderne sinteze*. Huxley je transhumanizam odredio kao produžetak humanizma, pri čemu je čovjeka opisao kao onog tko će se moći unaprijediti uz pomoć znanosti i tehnologije. Huxleyjeva *Moderne sinteza* tiče se populacijske genetike. U razvijanju teze o eugenici Huxley je tematizirao uklanjanje nepoželjnih gena iz ljudske zalihe gena.

»Dakle, ljudska vrsta usred evolucijskog tijeka mora se koristiti racionalnim sredstvima da bi poboljšavala svoju situaciju, svoje organizme i vanjski svijet, a za što joj nisu dovoljne samo humanističke metode, primjerice obrazovanje i kulturni razvitak, nego je za to potrebna upotreba tehnoloških sredstava koja će omogućiti da se pomaknemo iznad razine ljudskog bivstvovanja.«¹³

James Watson, američki molekularni biolog i genetičar te jedan od znanstvenika koji su otkrili strukturu DNK-a i koji je 1953. godine bio voditelj Projekta ljudskog genoma, pitao se o razlozima zbog kojih ljudska bića ne bismo učinili boljima na taj način da im dodajemo gene. U suvremenom svijetu među znanstvenicima, interdisciplinarnim misliocima i umjetnicima kao da postoji prešutni dogovor oko izrade i prihvaćanja novih vrsta spoznajnih oruđa koja će kombinirati umjetnu inteligenciju s tehnologijom novih sučelja (*interface*).¹⁴

»Pritom treba naglasiti da neki molekularni biolozi tvrde da molekularna nanotehnologija ima dovoljno potencijala za to da nam omogući potpunu kontrolu nad biokemijskim procesima u našim tijelima, što bi u bliskoj budućnosti trebalo dovesti do usporavanja starosti i eliminiranja bolesti.«¹⁵

S druge pak strane, neki su se znanstvenici usredotočili na posljedice razvoja biotehnologije, nanotehnologije i umjetne inteligencije, predviđajući složene

opasnosti od zloupotrebe biotehnologije u svrhu npr. bioterorizma i postavljajući najrazličitija pitanja koja se tiču morala, društva, kulture, politike, a u cilju promišljanja o budućnosti te o opstanku ljudske vrste.

Brojni znanstvenici, interdisciplinarni mislioci, filozofi te teoretičari kulture i medija postavljaju sve veći broj pitanja o razvoju i posljedicama transhumanizma. U svojem tekstu »Transhumanizam i/ili duhovna pobjeda nad entropijom«¹⁶ Miša Vasić piše o težnji transhumanista da stvore kiborga, čovjeka-stroja, transhumanoida¹⁷ ili nadčovjeka tehnološkog doba, čiji se zadatak sastoji od potpunog prevladavanja čovjeka kao ljudskog, humanog bića. Transhumanizam se smatra jednim od najučinkovitijih rješenja u cilju prevladavanja vremenske ograničenosti i humanog potencijala čovjeka upotrebom visoke tehnologije, u kojoj nanotehnologija ubire plodove preplitanjem tjelesnih funkcija ljudskog organizma s kontroliranim entitetima nanotehnoloških produkata i to tako da osigurava poželjnu fiziologiju stanica, što dalje vodi prema stvaranju kiborga.

Divna M. Vuksanović, filozofkinja i teoretičarka medija, u svojoj knjizi *Filozofija medija: ontologija, estetika, kritika* piše da je pod utjecajem masovnih medija, takozvanog kiber-prostora i opće medijske kulture, današnje shvaćanje stvarnosti zapravo u potpunosti rezultat posredovanja djelovanja medija masovnih komunikacija kao što su, primjerice, internet i druge komunikacijske tehnologije. U poglavlju »Prilog kritici ontologije medija« Vuksanović je napisala da je poimanje stvarnosti, a uslijed djelovanja različitih »postističkih« teorija interpretacije, »konstituirano pod djelovanjem različitih 'postističkih' teorija interpretacije, a da je transformaciju doživjelo time što je mišljeno kao *per definitionem* medijski posredovano, odnosno tehnički reproducirano, što, u stvari, izlazi na isto«.¹⁸ Međutim, posljedice transformiranog poimanja stvarnosti ne podrazumijevaju da je prvobitno poimanje realnosti u novonastaloj situaciji ukinuto onako kako je realnost shvaćana od starih metafizičkih načela, nego da je pojava medija masovne komunikacije znatno promijenila doživljaj prvobitne realnosti. Filozof Guy Debord u knjizi *Društvo spektakla* iznio je nekoliko stavova o društvu u kojem prevladavaju moderni uvjeti proizvodnje isključivo posredovani *prizorima* u kojima se fragmentarno opažena stvarnost iznova grupira u jedinstvenu sliku. Društvo koje se formira na takav način društvo je koje se temelji na obmani, dok je spektakl, tvrdi Debord, igrao trostruku ulogu u smislu istodobnoga predstavljanja i samoga društva, dio društva i sredstvo koje objedinjuje prva dva.¹⁹ U daljnjem je tekstu iste knjige Debord naglasio da je sve ono što je nekada bilo neposredno doživlje-

10 Milan M. Čirković, »Transhumanizam, nauka budućnosti«, *Elementarium*. Dostupno na: <http://elementarium.cpn.rs/teme/transumanizam/> (pristupljeno 25. svibnja 2016.).

11 Ibid.

12 Ibid.

13 Ibid.

14 Ibid.

15 Ibid.

16 Miša Vasić, »Transhumanizam i/ili duhovna pobjeda nad entropijom«, *Kroz prostor-vreme. Nove dimenzije nauke*. Dostupno na: <http://kpv.rs/?p=2701> (pristupljeno 30. svibnja 2016.).

17 Ibid.

18 Divna Vuksanović, *Filozofija medija: ontologija, estetika, kritika*, Čigoja štampa, Beograd 2007., str. 9.

19 Gi Debor [Guy Debord], *Društvo spektakla*, preveo Aleksa Goljanin, Porodična biblioteka, Beograd 2003., str. 8.

no sada predstavljeno kao udaljeno u predstavi, da se sada društveni odnosi među ljudima temelje isključivo na slikama zato što se sada medijskim sredstvima ostvaruje socioekonomska konstrukcija nazvana *društvo*.

U predgovoru je za treće francusko izdanje knjige *Društvo spektakla* Debord napisao da nema razloga da bilo što mijenja u kritičkoj teoriji koju je izložio 1967. godine, a zato što je potonji razvoj epohe potvrdio i čak ilustrirao upravo sve ono što je pretpostavio.²⁰ Simulacijska produkcija i reprodukcija simulakruma, prema filozofu i sociologu Jeanu Baudrillardu, koja je bila neposredno inspirirana Debordovim radikalnim situacionizmom usmjerenim protiv čitave vizualne kulture, referira na sebe samu, čime se opazajno utemeljuje kao postojeće u smislu tehnološki generiranog opažaja koji svoje postojanje potvrđuje kao kontinuirani niz percepcija–egzistencija.²¹ Vuksanović je u svojoj knjizi napisala da se o simuliranoj realnosti može reći da je estetična, to jest da je osjetilna po svojem porijeklu, ali i da je prividna zato što joj nedostaje spoznajno utemeljenje u tradicionalnom značenju pojma *spoznaja*. Čitanje medijskih fenomena ne treba biti identificirano samo kao jedna od pojava virtualne realnosti, nego je, smatra Vuksanović, »nužno problemsko preispitivanje čitave ‘teritorije’ medijskog djelovanja, posebno kada su masmediji u pitanju, koja svijet privida prepoznaje kao povod za pojmovni rad, kritičko mišljenje i odgovorno društveno djelovanje«. ²²

Baudrillard je tvrdio da je suvremeno tehnološko-medijsko razdoblje ono razdoblje koje proizvodi deziluzionizaciju svijeta kao radikalne iluzije koja ukida etičko-metafizičku spoznaju, a favorizira estetiku koja se pak tiče isključivo osjetilnog. Osim toga, suvremeno tehnološko-medijsko razdoblje ukida transcenciju prevodeći je u stvarnost, a u želji da se svijet realizira u potpunosti, da se realizira deziluzionizacijom. Na temelju ove opservacije Baudrillard je izložio tezu o vladavini fenomena koji se manifestiraju u pojavnom svijetu i koji pritom nekadašnje neestetске i izvanestetске fenomene mijenjaju u doživljaj svijeta kao globalnog spektakla. Postavlja se pitanje o ulozi čovjeka usred suvremenog tehnološko-medijskog doba, točnije o položaju čovjeka sagledanog iz perspektive svijeta posredovanog medijima masovnih komunikacija. U empirijskoj stvarnosti novoga doba za pitanje što je čovjek, prema mišljenju Vuksanović, odgovor je moguće potražiti u postantropologiji koja je u relaciji s matricama aktualne medijske prakse. U suvremenom dobu pojam čovjeka gotovo je decentriran.

»U prilog čovjekovoj decentriranosti očitovali su se pojedini znanstvenici, interdisciplinarni mislioci i umjetnici, koji su o njoj govorili kao o logičnom slijedu događaja s obzirom na ogroman rast tehnološkog razvoja.«²³

Rast tehnološkog razvoja u suvremenom dobu afirmira svojevrsnu revoluciju ljudskoga društva. U sebe inkorporira promjenu uloge čovjeka čiji je cilj situiran oko ideje tehnološkog produžetka tradicionalnih paradigmi subjektivnosti. Čovjek i njegov tehnološki svijet tako predstavljaju jedinstveni subjekt kulture, redefiniirajući stare pojmove, u kojem različite medijske i financijske industrije imaju značajnu ulogu, što posredno znači da tehnologija kao tvorevina subjekta i uma potiskuje čovjeka kao kreatora informatičko-tehnološkog svijeta.

»I ne samo da je percepcija i uloga čovjeka u medijski fetišiziranom i ostvarenom svijetu postala drugačija i bitno izmijenjena, nego se danas događa da i sama njegova pojava u medijskom prostoru postaje oznaka ili čak brend (brand) za određenu robu ili uslugu, što nikada ranije, zapravo, nije bio slučaj.«²⁴

Ukoliko se pitamo o identitetu u tradicionalnom značenju tog pojma, a referirajući na subjekt i mišljenje te na njihovu relaciju prema objektivnom svijetu, utoliko u empirijskoj stvarnosti novoga doba uviđamo da je pojam identiteta na radikalna način doveden u pitanje posredstvom tehnoloških sredstava ili

»... primjenom estetike i rekonstrukcijske kirurgije, kao i mogućnošću intervencija u ljudskom genomu, kloniranjem, kiborgizacijom ljudskih organizama, kao i virtualizacijom *ega*, što se ostvaruje putem korištenja mas-medija i internet-tehnologije, koja svakom potencijalnom korisniku omogućava preuzimanje identiteta odgovarajuće *persone* u zadanom kontekstu postojanja određene *virtualne zajednice*, ili pak njeno samostalno on-line kreiranje.«²⁵

Dakle, identitet kao cjelina u suvremenom tehnološkom dobu ovisi o dijelovima koji su u njega inkorporirani. Svaka promjena bilo kojega dijela identiteta neumitno dovodi i do promjene samog identiteta.

3. Houellebecqovi i Baudrillardovi stavovi o transhumanom čovjeku

Michel Houellebecq knjigu *Elementarne čestice* započeo je prologom u kojem čitaocima daje do znanja da će se u njoj baviti propitivanjem mogućnosti nastanka treće radikalne *metafizičke mutacije*,²⁶ a kao motiv i uzrok za njezino nastajanje iznosi misli i djelovanja svojega junaka Michaela Djerzinskog koji je zatečen u svijetu i koji vjeruje da taj svijet mora nadvladati duboke promjene na polju transhumanizma. Što za Michela Houellebecqa predstavlja sintagma *metafizička mutacija*?

Razdoblje u koje je Houellebecq smjestio svojeg junaka bilo je ono u kojem je i sam živio, dakle u drugu polovica 20. stoljeća, koja se određuje kao razdoblje naglog razvoja u području tehnologije i molekularne nanotehnologije. Houellebecq je po struci diplomirani agronom i njegovo znanje iz područja biologije i kemije nedvojbeno mu je pomoglo shvatiti i na brutalan način prikazati negativne posljedice razvoja molekularne nanotehnologije, tehnološkog razvoja, kao i razvoja medija masovnih komunikacija. Ono što u stvarnosti treba određivati viziju svijeta su, smatra Houellebecq, kategorije prema kojima se pristupa privredi, politici i prema kojima se iskazuju običaji nekoga društva te koje su u najvećoj mjeri prihvaćene od većine pripadnika toga društva.²⁷

20

Ibid., str. 5.

21

Divna Vuksanović, *Filozofija medija*, str. 12.

22

Ibid., str. 20.

23

Divna Vuksanović navela je tvrdnju Paula Virilija, francuskog teoretičara kulture, o »čovjeku« kao smo jedne od opcija različitih vrsta. »Vrsta 'čovjek', kao i mogućnost nje (samo)identifikacije, uz pomoć uspostavljanja razlike prema Drugom danas je, kako tvrdi Virilio, samo jedna od opcija koje će se, među drugim oblicima postojanja, boriti za svoja prava, a ti Drugi su, opet, nekakve izvedenice iz pojma čovjek, mada mu u cijelosti ne pripadaju, i dijele se na klonove, kiborge i

nemani... «. D. Vuksanović, *Filozofija medija*, str. 83.

24

Ibid., str. 79.

25

Ibid., str. 82.

26

Mišel Uelbek [Michel Houellebecq], *Elementarne čestice*, prevela Svetlana Stojanović, Plato, Beograd 2006., str. 5.

27

Ibid., str. 5.

28

Ibid., str. 5–6.

Metafizička mutacija je, kako kaže Houellebecq, radikalna i globalna preobrazba vizije svijeta prihvaćena od većina ljudi. Houellebecq navodi tri radikalne metafizičke mutacije u povijesti čovječanstva: prva metafizička mutacija odnosi se na pojavu kršćanstva, druga na pojavu moderne znanosti, a treća na razdoblje koje pretpostavlja budućnost.²⁸

Kada na svjetsku scenu stupi metafizička mutacija, ona se razvija do svojih krajnjih posljedica, čisteći privredne i političke sisteme, estetičke sudove i društvene hijerarhije, ne nailazeći ni na kakav otpor. Tijek metafizičke mutacije i njezino širenje, kaže Houellebecq, nije moguće prekinuti, osim u slučaju pojave neke nove metafizičke mutacije.

»Prekidanjem vladajuće, otvara se prostor za novu metafizičku mutaciju, što uvjetuje raspadanje starog vrijednosnog sistema, koji za posljedicu ima raspadanje cjelokupnog institucionalnog sistema koji je vrijedio do tada.«²⁹

Michel Houellebecq, koji je bio uvjeren da je svoje teze osnažio Baudrillardovom teorijom o svijetu kao nesavršenom³⁰ zločinu, promišlja o svijetu kao savršenom zločinu koji će biti bez pojava i bez tragova, kao o posljedici rezultata u području molekularne nanotehnologije i vrtoglavog razvoja tehnologije. U prilog ovoj tvrdnji govore i brojna istraživanja na područjima molekularne biologije, nanotehnologije i genetike. Osim djela Jeana Baudrillarda, Houellebecq je čitao i djela Juliana Huxleyja te Aldousa Huxleyja, kao i djela brojnih drugih biologa transhumanističke orijentacije kao što su, primjerice, James Watson, molekularni biolog, genetičar i zoolog, te Konstantin Eduardovič Ciolkovski, ruski fizičar. Zato ne čudi da je knjiga *Elementarne čestice* strukturirana kao radikalno propitivanje egzistencije u okvirima jedne metafizičke mutacije, s tendencijom proboja nove metafizičke mutacije. S jedne strane, Houellebecq opisuje egzistenciju koja još uvijek nije izašla iz korpusa plemenskih zakona, a zapravo djeluje kao da je u sebe inkorporirala retribalizirani svijet dubokog sudjelovanja posredstvom sve većeg razvoja elektroničkih medija dok, s druge strane, opisuje egzistenciju koja sudjeluje u kreiranju nove metafizičke mutacije, pokušavajući ukinuti svijet kao radikalnu iluziju ili da ga, poslužiti će se Baudrillardovim iskazom, učini realnim.

Može se pomisliti da Houellebecq govori o dva junaka ili o dvije razdvojene egzistencije posredstvom kojih opisuje trenutak u društvu čiji su sudionici upravo ta dva junaka ili te dvije egzistencije, no Houellebecq, zapravo, jednu te istu osobu dijeli na dva lika, a s ciljem pokazivanja šizofrenog stanja u čovjeku duboko zahvaćenom mrežom transhumanoga projekta, posredovanom sve većim napretkom u znanosti i tehnologiji. U svijetu koji neminovno trpi interpretacije i reinterpretacije na dnevnoj razini, čiji je zadatak proizvesti dojam da napredak znanosti i tehnike uvelike poboljšava ljudske mentalne i fizičke sposobnosti, posebice u područjima koja imaju za cilj ukinuti sve ono što se smatra nepoželjnim na putu evolucije čovjeka, kao što su bolesti, starenje i smrt, Houellebecq šizofreno stanje svojega junaka koristi kao ilustraciju stanja čovjeka zatečenog u svijetu između dvije metafizičke mutacije.

Jedan dio rascijepljene osobe, koju naziva Bruno, osjetilno i emotivno nerazriješeni dio osobe, predstavlja participiranje unutar zajednice koja se temelji na retribaliziranim plemenskim zakonima reinterpretiranim u suvremenom svijetu elektroničkih medija. Egzistiranje u svijetu svakodnevnih interpretacija i reinterpretacija, unutar ambijenta osmišljenog isključivo za potrebe produžetka osjetilnog užitka, Houellebecq je prikazao tako što se uvelike oslanjao na svoje iskustvo te je razdor u sebi, kojega je postao svjestan kao

kontinuiranog stanja vlastite svijesti, iskoristio kao mogućnost za promišljanje o posljedicama egzistiranja u svijetu nadolazećega transhumanizma.

Konstantna potreba za seksualnim užitkom navela je u drugoj polovici 20. stoljeća poklonike seksualnih sloboda i anarholiberalizma na osnivanje skupina po uzoru na plemenske zajednice smještene na mjestima predviđenima za simuliranje i produženje seksualnog zadovoljstva. Strah od starenja, bolesti i smrti bile su osnovne pretpostavke za stvaranje simulacije koja će u velikoj mjeri biti određena medijskom sferom, a samim time i sferom kapitala. Dakle, jedan dio Houellebecqove rascijepljene ličnosti, one kojoj je ime bilo Bruno, posredovan je gotovo u potpunosti medijskom ili javnom sferom. Riječ je o vrsti tehničke posredovanosti utemeljene u svijetu kapitala. Opisujući nekakva »mjesta promjene« kao utočišta u kojima bi bilo moguće ostvariti Baudrillardovu deziluzionizaciju svijeta, to jest nekakva mjesta na kojima bi se svijet u potpunosti realizirao ostvarenjem seksualnih želja, to jest ostvarenjem raznih osjetilnih zadovoljstava do krajnjih granica, Houellebecq zapravo daje sliku svijeta koji je ogrezao u osjetilnoj prenadraženosti i u potrebi da se stalno osmišljavaju novi načini za raznovrsne osjetilne produžetke koji bi konstantno simulirali stvarnost. »Mjesta promjene«,³¹ na koja Houellebecqov junak odlazi s četrdeset dvije godine, više ne predstavljaju nikakve nove zajednice prožete humanim i republikanskim duhom, nego su to mjesta na kojima simpatizeri i sudionici u simulaciji dobro plaćaju za osjetilne produžetke, a pod izgovorom razmjene međusobne sinergije i sudjelovanja u najrazličitijim radionicama popularnog sadržaja. Zauzvrat, ona im ukidaju svijet kao »radikalnu iluziju«³² te im, ponovno ću se poslužiti Baudrillardovim iskazom, ispunjavaju i najmanje osjetilne apetite.

McLuhan i Baudrillard pokušavali su rasvijetliti negativne posljedice elektroničkih simulacija virtualnog svijeta teorijskim ispitivanjima, dok je Houellebecq iskustvenim doživljajima, uglavnom osobnih, opisivao kako izgleda potpuna uključenost u *novu* integriranu zajednicu u kojoj dominira informacija. McLuhan je tvrdio da se za prinudne promjene ljudskog okruženja, a

29

Ibid., str. 6.

30

Ovdje se pojam *nesavršen* koristi kao suprotnost pojmu *savršen* u Baudrillardovu ključu. Dakle, ukoliko je svijet pojava, utoliko nije savršen. U tekstu se, pak, svijet sagledava kao nesavršen zločin, kao pojava. U djelu *Savršen zločin* Baudrillard bilježi sljedeće: »Da nema pojava, svijet bi bio savršen zločin, onaj bez zločinca, bez žrtve i bez motiva.« Vidi: Žan Bodrijar [Jean Baudrillard], *Savršen zločin*, preveo E. Ban, Beogradski krug, Beograd 1998., str. 11.

31

»Mjesto promjene« je 1975. godine osnovala jedna grupa bivših šezdesetosmaša na jednom velikom terenu punom borova koji je pripadao roditeljima jednoga od njih, a južno od Choleta. Projekt je snažno obilježen anarho-slobodounnim idealima koji su bili u modi početkom sedamdesetih godina, a sastojao se od ostvarivanja jedne konkretne utopije, točnije od organiziranja mjesta na kojem će se uložiti naponi da se »ovdje i sada« živi prema prin-

cipima samoupravljanja, poštivanja slobode pojedinca i neposredne demokracije. Međutim, »Mjesto« nije bilo neka nova zajednica. Zapravo je bila riječ, skromnije rečeno, o pronalazenju i korištenju mjesta za odmor, odnosno mjesta na kojem bi simpatizeri spomenutog procesa imali priliku da se tijekom ljetnih mjeseci konkretno suoče s primjenjivanjem predloženih principa. No radilo se i o tome da se pokrenu sinergije, stvaralački susreti, a sve u humanističkom i republikanskom duhu. Međutim, radilo se, prema riječima jednoga od osnivača, i o »dobrom tucanju«. Vidi: M. Uelbek [M. Houellebecq], *Elementarne čestice*, str. 93–94.

32

»Radikalna iluzija« naziv je jednog od poglavlja Baudrillardove knjige *Savršeni zločin* u kojem piše: »Potrebno je vratiti moć i radikalni smisao iluziji, najčešće srozanoj na nivo himere koja nas odvraća od istinitog, i u kojoj se stvari doteruju da bi prikrole šta zapravo jesu.« Vidi: Ž. Bodrijar [J. Baudrillard], *Savršen zločin*, str. 27.

posredstvom tehničkog i znanstvenog napretka, najčešće iznose argumenti koji govore u prilog poboljšanja čovjekova fizičkog i mentalnog života. Posredstvom medijske sfere, koja dobrim dijelom posreduje između svijeta fantazmagorije i čovjekova emocionalnog, spoznajnog i praktičkog svijeta, čovjek iznova reinterpreтира svoj identitet, što sa sobom nosi nove oblike bola, nasilja, rata i drugih sličnih oblike patnje. Čini se da je Brunova potraga za identitetom isključivo vezana uz ostvarenje seksualne želje, što velikim dijelom govori o njegovoj zarobljenosti ili o njegovu robovanju divljoj, nagonskoj prirodi. Stupanje u grupne odnose bila je reminiscencija na oralno-plemensko društvo u novom ruhu, praćeno željom za potpunom uključenosti u simulirani vremensko-prostorni okvir koji svojim pripadnicima nudi dojam potpuno produženoga užitka i ostvarenja svih fantazija. Obitavanje u vremensko-prostornom okviru usredotočenom na realizaciju svijeta, postojanja svijeta putem seksualnog užitka te značenja svijeta putem seksualnih činova potreba je čovjeka uhvaćenog u erotsko-reklamersko društvo u kojem danas živimo. Time razvija svoje želje do neslućenih razmjera na način da potpuno sudjeluje u prenadraženom društvu zadovoljavanjem svoje želje, ponajprije u sferi privatnog, a potom i javnog. Baudrillard u djelu *Savršen zločin* opisuje realizaciju svijeta kao ukidanje radikalne iluzije ili, drugim riječima, ako Baudrillard svijet pretpostavlja kao radikalnu iluziju satkanu od raznih tajni, slučajnosti i proizvoljnosti, onda ukidanje radikalne iluzije vidi kao protjerivanje svega onoga što svijet čini tajnim, slučajnim i proizvoljnim tako da bi se deziluzionizacijom ili usmrćivanjem iluzije svijeta ostvarila apsolutna realnost svijeta, to jest simulacija. Za ljudsku potrebu da svijetu pruži snagu realnosti i da po svaku cijenu učini da svijet postoji i nešto znači, Baudrillard kaže sljedeće:

»Umnožavanje realnosti kao kakve životinjske vrste, čiji su prirodni neprijatelji uništeni, naša je istinska katastrofa. To je neumitna sudbina predmetnoga svijeta.«³³

Inzistiranje na realizaciji svijeta zadovoljavanjem seksualnih želja i fantazija implicira da se teži ostvarenju svijeta kao simulirane fantazmagorije. Jedan od onih koji su nadahnuli Houellebecqovoga Bruna na to da promišlja i da teži prema ostvarenju svijeta kao fantazmagorije bio je Aldous Huxley, koji je u svojoj knjizi *Vrli novi svijet* napisao da će doći vrijeme kada će muškarci od šezdeset godina starosti izgledati kao muškarci od dvadeset godina, pri čemu neće postojati prepreke za ostvarenje potpune seksualne slobode.

»Pored navedene pretpostavke, u knjizi *Vrli novi svijet*, a koja je objavljena 1932. godine, mogu se pronaći i mjesta na kojima Huxley piše o apsolutnoj kontroli produženja vrste koja bi se trebala ostvariti odvajanjem ljudske vrste od seksa, što bi pak uvjetovalo to da se ljudsko razmnožavanje odvija u laboratorijskim uvjetima. Huxley je o takvu načinu razmnožavanja pisao vrlo detaljno, pri čemu je pretpostavljao da će laboratorijski uvjeti biti garancija sigurnosti i apsolutne genetske pouzdanosti.«³⁴

Nadalje, pisao je i o nestajanju pojedinih kategorija, primjerice obitelji, obiteljskih odnosa i očinstva, »a posebnu pažnju pridao je pretpostavci da će, zahvaljujući napredovanju farmacije, doći do nemogućnosti razlikovanja ljudske životne dobi.«³⁵ U svijetu koji Huxley opisuje muškarci od šezdeset godina trebali bi imati iste aktivnosti kao i oni od dvadeset godina, što pak znači da će i njihov fizički izgled biti istovjetan jer će njihove predispozicije u takvim okolnostima biti izjednačene. Ipak,

»... kada borba protiv starenja jednog dana izgubi bitku, ljudi bi se trebali dobrovoljno, putem eutanazije i bez drame, prepustiti smrti.«³⁶

Društvo koje Huxley opisuje prema svim kategorijama predstavlja projekt za stvaranje sretnoga društva koje neće znati za ekstremne osjećaje. Ukoliko bi se takvo što dogodilo, utoliko će sudionici toga društva moći neometano konzumirati antidepresive i anksiolitike. Jedinu slabost u takvoj predodžbi svijeta, svijeta koji za ljudski rod treba biti raj na zemlji – genetska kontrola, seksualna sloboda, borba protiv starenja, civilizacija dokolice – Bruno vidi u podjeli društva na klase, raspoređene na različitim poslovima koji su u skladu s njihovom genetskom prirodom što je, prema Brunovim riječima, suviše razmatranje jer smo svjedoci sve većega razvoja robotizacije i strojeva.³⁷ Ipak, na mjestu u knjizi na kojem Bruno »skida kapu« Huxleyju razmatra se o znanstvenoj i tehnološkoj evoluciji ljudske vrste, što ne iznenađuje kada u obzir uzmemo to da su se brojni članovi obitelji Huxley bavili biologijom ili se zanimali za nju. Naime, Huxley je pisao da će poslije proučavanja fizike na red doći detaljno proučavanje biologije, za koju se vjerovalo da će odigrati važnu ulogu na području evolucije. Svi osnivači Esalena³⁸ (centar praksi i vjerovanja koji čine *New age*) bili su zaokupljeni istraživanjem iz područja humanističkih znanosti da bi se u potpunosti shvatilo ono što Huxley naziva »ljudskim potencijalima«, »tako da je Huxley godinama predstavljao teorijsku garanciju hipijeuskog iskustva«.³⁹ U knjizi *Elementarne čestice*, a na mjestu na kojem se razmatra o Huxleyjevim tezama, mi kao čitaoci primjećujemo preklapanje likova. Rascjep između ličnosti pojavljuje se ispred nas kao demarkacijska linija između Bruna i Michaela.⁴⁰ Postaje nam jasno u kojem pravcu ide Houellebecqovo promišljanje o posljedicama transhumanizma u određenom trenutku. S jedne strane demarkacijske linije, prikazuje se uživaoca i konzumenta deziluzioniziranoga svijeta realiziranjem marketinških poticaja zbog konstantnog doživljaja osjetilnog svijeta, a posredstvom uživanja u seksualnim radnjama raznih vrsta, dok, druge strane demarkacijske linije, prikazuje se dio ličnosti koji direktno sudjeluje u kreiranju sasvim nove metafizičke mutacije koja dešifriranjem DNK-a pokušava stvoriti svijet kao savršen zločin u Baudrillardovu smislu riječi. Znači, pokušava stvoriti

33

Ibid., str. 27.

34

Oldos Haksli [Aldous Huxley], *Vrli novi svet*, preveo Vlada Stojiljković, Mono & Manana press, Beograd 2001., str. 7–9.

35

M. Uelbek [M. Houellebecq], *Elementarne čestice*, str. 151.

36

Ibid., str. 151.

37

Ibid., str. 152.

38

Aldous Huxley postao je značajna teorijska garancija hipijeuskog iskustva. Oduvijek je bio pristalica potpune seksualne slobode i odigrao je pionirsku ulogu u korištenju psihodeličkih preparata. Svi osnivači Esalena su ga poznavali i bili pod utjecajem njegove misli. New Age je zatim integralno preuzeo osnivačke teme Esalena. »Aldous Huxley je, u stvarnosti, jedan od najutjecajnijih mislilaca ovoga vijeka.« Citat iz knjige koji izgovara

Michael Djerzinski, Houellebecqov drugi lik, drugi dio ličnosti, takozvani Brunov brat. Vidi: M. Uelbek [M. Houellebecq], *Elementarne čestice*, str. 153–154. Esalen je neprofitna organizacija posvećena aktivnostima kao što su to osobni razvoj, meditacija, masaže, Gestalt psihologija, joga, ekologija, duhovnost i organska ishrana. Osnivali su je Michael Murphy i Richard »Dick« Price 1962. godine. Njihov cilj odnosio se na istraživanje iz područja humanističkih znanosti, s ciljem potpunog shvaćanja onoga što je Aldous Huxley nazvao »ljudski potencijal«.

39

M. Uelbek [M. Houellebecq], *Elementarne čestice*, str. 153.

40

Navodim pretpostavku do koje kao čitalac dolazim. Vidi: M. Uelbek [M. Houellebecq], *Elementarne čestice*.

41

Ž. Bodrijar [J. Baudrillard], *Savršen zločin*, str. 35.

svijet koji će biti savršen kao »neuvjetovana realizacija svijeta aktualiziranjem svih podataka, transformacijom svih naših postupaka i svih događaja u čistu informaciju«. Ukratko: »konačno rješenje, anticipirano ukidanje svijeta kloniranjem realnosti i istrebljenje realnog njegovim dvojnikom«. ⁴¹ Na taj se način daljnji tijek priče o Huxleyjevim promišljanjima s gore spomenute teme prenosi na Michaela Djerzinskog. Naime, Houellebecq Michaela Djerzinskog opisuje kao najvažnijeg molekularnog biologa u Europi, koji u svojim analizama metafizičke mutacije u kojoj se zatekao iznosi dvije za njega ključne primjedbe kao posljedice realizacije dotadašnje metafizičke mutacije: ogroman porast racionalizma i individualizma, za koje vjeruje da su isplivali u prvi plan zbog razvoja materijalizma u modernim znanostima. Individualizam je, prema mišljenju Djerzinskog, a kako piše Houellebecq, nastao na temelju sve većeg razvoja svijesti o smrti, kao i svijesti o slobodi, a zatim i o potrebama da se razlikujemo od drugih i, naposljetku, da budemo superiorniji od drugih. Racionalno društvo, poput onog opisanog u *Vrlom novom svijetu*, formirano je na osnovu imperativa:

»Ekonomska konkurencija, metafora gospodarenja prostorom, nema više svoj *raison d'être* u društvu u kojem se ovladalo ekonomskim procesima. Seksualna konkurencija, metafora za ovladavanja vremenom produžavanjem vrste, nema svoj *raison d'être* u društvu u kojem je razdvajanje seks-prokreacija savršeno ostvareno.« ⁴²

Prema Michaelovu mišljenju, Huxley je zanemario posljedice individualizma ne shvaćajući da seks odvojen od produženja vrste postaje princip narcisoidne diferencijacije, a ne princip zadovoljstva.

»Nijedna metafizička mutacija ne događa se a da prethodno nije bila najavljena, pripremljena i olakšana skupom manjih mutacija koje često prođu neprimijećene u trenutku svog povijesnog događanja. Ja se osobno osjećam kao jedna od manjih mutacija.« ⁴³

Metafizička mutacija koju je izvršila moderna znanost povukla je za sobom porast individualizma, taštine, mržnje i želje. Erotsko-reklamersko društvo u kojem danas živimo trudi se razviti želju do neslućenih razmjera. Upravo je to jedan od najvažnijih razloga zbog kojih Bruno ima neumjerenu potrebu da svoj život vodi kao sudionik prenadraženog društva zadovoljavanjem svojih želja isprva u sferi privatnog, a potom i u sferi javnog. To potvrđuje sljedeći zapis:

»Da bi društvo funkcioniralo, da bi se konkurencija nastavila, potrebno je da želja raste, da se širi i proguta život ljudi.« ⁴⁴

Područje interesa Michaela Djerzinskog, pri čemu je očigledno da je to područje zaokupljalo i Houellebecqa neprestano ga potičući na preispitivanje o daljem tijeku ljudske evolucije, sastojalo se od mogućnosti potpunog dešifriranja čovjekova DNK-a. Rezultati kojima je Houellebecq do tada raspolagao omogućili su znanstvenicima iz područja genetike da na temelju njegovih analiza i proračuna stvore nove genetski modificirane krave s poboljšanom proizvodnjom mlijeka i znatno većim nutricionističkim vrijednostima. Dotadašnja ostvarenja na područjima molekularne biologije, genetike i molekularne nanotehnologije omogućila su Djerzinskom da ide još dalje u istraživanju varijanti čovjekova DNK. Kontroliranom mutacijom i manipulacijom strukture čovjekova DNK-a ljudi bi se brže razvijali reprodukcijom putem kloniranja.

»U slučaju reprodukcije kloniranjem, ljudi bi, prema iskazima Djerzinskog, bili efikasniji od prirodne selekcije, dakle bili bi efikasniji od reprodukcije seksualnim putem.« ⁴⁵

Djerzinski je smatrao da je morfološka moć modeliranja jednadžbe teorije kaosa dobra, ali da su takve predikativne sposobnosti ravne nuli, što je koristio kao glavni argument za prihvaćanje jednadžbi kvantne mehanike koje su predviđale ponašanje mikrofizičkih sistema s preciznošću koja je odricala moć materijalnoj ontologiji.⁴⁶ Vjerujući da je moguće uspostaviti matematičku povezanost između te dvije teorije, Djerzinski je predviđao stvaranje atraktora u dinamičkom sistemu evolucije mreže neurona i sinapsi, koji će postati ključ za objašnjavanje ljudskih mišljenja i akcija. Kada konačno bude dešifriran genetski kod, čovječanstvo će moći kontrolirati vlastitu biološku evoluciju, što znači da će ljudi u budućnosti seksualnost shvaćati kao funkciju koja je nepotrebna, opasna i regresivna.⁴⁷ Houellebecq na kraju knjige opisuje futuristički događaj. Naime, učenik Michaela Djerzinskog iznosi podatke o sasvim novom biću koje je stvoreno samozačecem, njegova je sinteza izvršena u laboratoriju instituta za molekularnu biologiju i pomno popraćena od strane televizijskih gledalaca posredstvom prijenosa uživo, a upotpunjena komentarom da se čovječanstvo mora osjećati počašćeno što je kao prva animalna vrsta poznatog svemira uspjela organizirati uvjete u kojima će izvršiti vlastitu zamjenu. Djerzinski je zapravo jedan od kreatora participacije u svijetu kao savršenom zločinu, u strogo Baudrillardovu smislu, dok je Bruno puki konzument i ovisnik o medijski posredovanom svijetu interpretacija.

Ukoliko se usmjerimo na Baudrillardovo tumačenje realnog vremena, uvidjet ćemo da se upravo Houellebecqova ideja o mogućnosti svijeta kao visoko definirane realnosti temelji upravo na Baudrillardovim tezama. Baudrillard smatra da se nakon ekspanzije informatičkih mogućnosti čovjek intenzivno uključuje u ostvarenje sažimanja potpune informacije o bilo kojem događaju u svakom djeliću vremena. Drugim riječima, pokušaj sažimanja informacije o bilo kojem događaju u svakom djeliću vremena omogućava ostvarenje svijeta kao savršenoga zločina. Svijet u kojem sada živimo, kao i onaj u kojem su živjeli naši prethodnici, jest svijet radikalne iluzije ili nesavršeni zločin. Svijet je nesavršen zločin zato što se pojavljuje i zato što nam se otkriva posredstvom tragova svojega nepostojanja. Krijući se iza svojih pojava, svijet nas neprekidno potiče na to da što više tragamo za njim, znači da naslućujemo njegovu realnost iza pojava. Da bismo u potpunosti odgonetnuli svijet, potrebno je realizirati ga, pružimo mu snagu realnosti i u procesu otkrivanja svijeta potpuno razotkrijemo njegovo biće. Mi živimo u iluziji, piše Baudrillard, da je realno ono što najviše nedostaje, ali zahvaljujući tehničkim obilježjima, dospjeli smo do takvog stupnja realnosti i objektivnosti da se čak može govoriti o višku realnosti. Međutim, premda nam se čini da smo dostigli virtualno ispunjenje s one strane realnog, Baudrillard je tvrdio da i dalje osjećamo da smo ipak propustili dovršenje realnosti. Cijela modernost imala je za cilj ostvarenje tog realnog svijeta ili oslobođenje realnih ljudi i energija usmjere-

42 M. Uelbek [M. Houellebecq], *Elementarne čestice*, str. 155.

43 Ibid., str. 173.

44 Ibid., str. 155.

45 Ibid., str. 255–256.

46 Ibid., str. 218.

47 Ibid., str. 256.

48 Ž. Bodrijar [J. Baudrillard], *Savršen zločin*, str. 76–77.

nih prema objektivnoj promjeni svijeta, a s onu stranu svih iluzija, kojima je kritička analiza hranila filozofiju i praksu.⁴⁸

Malo je reći da Baudrillard nije bio blagonaklon ideji realizacije svijeta. Naime, govoreći o deziluzionizaciji svijeta, pisao je o usmrćivanju iluzije svijeta simulacijom, čime se stvara dojam da realnog ima sve više zato što se realno reproducira simulacijom. Umnožavanje realnosti stvara značenja čak i onda kada smo svjesni da ih nema, što je jedan od preduvjeta za realizaciju transhumanih tendencija, to jest za stvaranje transhumanih vrijednosti koje su s onu stranu humanih i ljudskih vrijednosti.

4. Od čovjeka prema transhumanoidu

Porast kiborgizacije u književnosti i drugim umjetnostima nagnao je nekolicinu teoretičara iz područja filozofije, kao i stanoviti broj interdisciplinarnih mislilaca, poput Paula Virilija, teoretičara kulture i urbanista, da se zapitaju o tome kakav je to svijet u kojem danas živimo uslijed informatičke bombe, ali i da se zapitaju o tome koje su to nove vrste bića koje bi u potpunosti trebale zamijeniti ljudska bića, a da su pritom stvorena od ljudskih bića. Sličnom problematikom bavio se i njemački teoretičar medija Peter Weibel. Osmislio je novu sintagmu za područje estetike koju je nazvao *alternativna estetika*. Pod tim je nazivom podrazumijevao estetiku koja se bavi mikrokozmosom, točnije, koja se bavi molekularnom slikom čovjeka ili čovjekovim DNK-om. Takva slika čovjeka predviđala je nadilažnje egzoevolucije evolucijom, pri čemu je egzoevolucija ona evolucija koju kontrolira čovjek.⁴⁹ Suvremena znanstvena otkrića u Japanu i Sjedinjenim Američkim Državama doprinijela su stvaranju egzoskeleta, hibridnog pomoćnog ekstremiteta, čija se uloga sastoji od proširenja i povećanja fizičkih sposobnosti osoba s fizičkim invaliditetom. S druge pak strane, ruski znanstvenici svoja su otkrića iz područja fiziologije i tehnologije iskoristili za konstrukciju egzoskeleta isključivo u vojne svrhe. Dakle, umjetni vanjski skelet čovjeku, u ovom slučaju vojniku, treba omogućiti nošenje prekomjerno težeg tereta.

Na samom početku teksta naglasila sam da su svjetski znanstvenici i mislioci transhumanističke orijentacije dvojako određivali transhumanizam. S jedne strane, određivan je kao intelektualni i kulturni pokret koji se odnosi na bitno poboljšanje ljudske egzistencije pomoću tehnologije, posebice na području eliminacije starenja, ali i s ciljem povećanja intelektualnih i psiholoških sposobnosti. S druge strane, čitava jedna grupa suvremenih teoretičara kulture, filozofa i interdisciplinarnih mislilaca bavila se istraživanjem posljedica i mogućih opasnosti od upotrebe tehnologije zbog nadilaženja ljudskih ograničenja. Na temelju tih uvida jasno je da Houellebecq indirektno postavlja pitanje o egzistenciji usred biološko-tehnološke mutacije, a najviše ga zanima način ostvarivanja sinteze, ali i to je li sinteza uopće moguća između egzistencije koja je inkorporirana u retribalizirani svijet dubokog sudjelovanja posredstvom sve većeg razvoja elektroničkih medija i egzistencije koja sudjeluje u kreiranju nove metafizičke mutacije. Zbog toga se Houellebecqovo razmatranje odnosi na propitivanje simuliranog života, čija bi realizacija za posljedicu imala deziluzionizaciju svijeta posredstvom postčovjeka, postčovjeka kao transhumanog proizvoda.⁵⁰

5. Zaključak

Ovaj tekst pisan je s ciljem ukazivanja na nekoliko ključnih teza od kojih polazi Michel Houellebecq u svojoj knjizi *Elementarne čestice*. Teze su usmjerene na dalekosežan razvoj transhumanističkih intencija, a Houellebecq je naročito ukazivao na neka Baudrillardova mjesta koja je smatrao izuzetno važnim. Način na koji Houellebecq završava knjigu otkriva upravo Baudrillardov utjecaj jer nas odlazak Michaela Djerzinskog, točnije njegova smrt, usmjerava na važnost razumijevanja Baudrillardova stava prema kojemu nam najviše nedostaje misao o dovršenju realnosti. Naime, pred nama se otvara misterija o načinu na koji je Michael Djerzinski skončao. Je li nestao, a potom umro, ili je samo nestao? U opticaju su dvije verzije. Prema jednoj od njih, otišao je na Tibet da bi usporedio svoje radove s nekim učenjima iz budističke tradicije, dok je prema drugoj odlučio umrijeti ušavši u more nakon što je, lišen svake veze s ljudskom vrstom, završio svoje radove.

Rezultate njegova rada Houellebecq je utemeljio na molekularnoj biologiji i nanotehnologiji koje predstavljaju formulu za stvaranje nove vrste u kojoj će svi pojedinci biti nosioci istog genetskog koda. Broj pojedinaca nove vrste trebao bi biti istovjetan nekom prvom broju, što znači da bi najprije trebalo npr. stvoriti pojedinca, pa dva, tri itd., prateći raspodjelu prvih brojeva. Održavanjem broja pojedinaca, djeljivog sa samim sobom i s brojem jedan, pokušava se ukloniti opasnost od stvaranja djelomičnih grupacija koje su opasne u svakom društvu.⁵¹ Takva teorija uzrokuje hipoteze o metafizičkom sunovratu velikog obujma koji je proizašao iz nove biološke mutacije zato što, smatra Houellebecq, ideja o biološkoj mutaciji predstavlja rasprostranjenu težnju zapadnih društava kako bi se društvo nadživjelo.

Suvremeni teoretičari, i to ne samo filozofi nego i interdisciplinarno usmjereni mislioci, promišljaju o ulozi antropocentrizama u svijetu u kojem se danas zatičemo, pitajući se imamo li mi kao ljudska vrsta pravo da sebe i svoj svijet stavimo u centar zbivanja. Paul Virilio u knjizi *Informatička bomba* piše da će se bliska budućnost čovjeka mjeriti uspostavljanjem odnosa između različitih vrsta, pri čemu će čovjek biti samo jedna od vrsta koja će pregovarati s ostalima.⁵² Na tragu smo Nicka Bostroma koji je tijekom predavanja na TED simpoziju rekao da će robotska inteligencija biti posljednji izum čovječanstva.⁵³ Kada se pojavi superinteligencija, sudbina čovječanstva može ovisiti o radu superinteligencije jer bi tehnološkom zrelošću mogla oblikovati ljudsku budućnost prema željama i naredbama umjetne inteligencije. Bostrom je upozoravao na sagledavanje inteligencije kao procesa optimizacije koja vodi budućnost u određenu konfiguraciju. Ukoliko već kreiramo moćan proces optimizacije, utoliko u taj proces moramo uključiti sve ono do čega nam je

49

M. A., »Nemački filozof: Čovek može da opstane u savremenom svetu samo kao Terminator«, *Blic online* (7. 1. 2012.). Dostupno na: <http://www.blic.rs/vesti/svet/nemacki-filozof-covek-moze-da-opstane-u-savremenom-svetu-samo-kao-terminator/dj18n9z> (pristupljeno 31. 8. 2016.).

50

Iznosim pretpostavku, a ne tvrdnju, na osnovu Houellebecqovih razmatranja u knjizi *Elementarne čestice*, a naročito s osvrtom na epilog same knjige. Vidi: M. Uelbek [M. Houellebecq], »Epilog«, *Elementarne čestice*, str. 293–301.

51

M. Uelbek [M. Houellebecq], *Elementarne čestice*, str. 298–299.

52

Vidi: Pol Virilio [Paul Virilio], *Informatička bomba*, preveo Nenad S., Svetovi, Beograd 2000.

53

Nick Bostrom, »What happens when our computers get smarter than we are?«, *TED: Ideas Worth Spreading*, predavanje, 2015. Dostupno na: https://www.ted.com/talks/nick_bostrom_what_happens_when_our_computers_get_smarter_than_we_are (pristupljeno 31. 8. 2016.).

stalo. U suprotnom ćemo, poput kralja Mide, sve pretvoriti u zlato. Bostrom tu metaforu koristi radi ukazivanja na posljedice koje bi se odvijale u praksi u slučajevima u kojima bismo moćan proces optimizacije kreirali pogrešno ili bismo loše odredili ciljeve. Pritom se pitao možemo li biti sigurni u to da u kreiranju superinteligencije imamo potpunu kontrolu. Jedini način da riješimo taj problem je, kaže Bostrom, u kreiranju superinteligencije koja zauzima našu stranu i dijeli naše vrijednosti. Bostromov stav djeluje utopijski. Moguće je da takav razvoj događaja ima smisla, no svjetske tendencije u području molekularne nanotehnologije, biotehnologije i tehnologije govore suprotno. Tek nam preostaje vidjeti u kojem se smjeru kreće današnji čovjek i hoće li biti moguće pronaći neko treće rješenje između Bruna i Michaela.

Vesna Maričić

**The Transhuman Project of Human Being
in the Works of Houellebecq and Baudrillard**

Abstract

This paper discusses the question about the possibility of co-existence of human beings, animals and cyborgs. The first part of research inquires about wild, animalistic human nature Michel Houellebecq talks about in his work Elementary Particles with a specific focus on Baudrillard's theory of world as flawed crime. The second part inquires about the idea of human being as transhuman being. I intend to lay out several hypotheses on contemporary tendencies in art and other practices involved in dealing with the future human as cyborg.

Key words

human being, existence, transhumanism, cyborg